

**АСЕРТИВНОСТТА КАТО ЛИЧНОСТНО КАЧЕСТВО ПРИ СТУДЕНТИ ОТ
СПЕЦИАЛНОСТ „СОЦИАЛНИ ДЕЙНОСТИ**

доц. Антон Стойков, дп
Катедра „Социални дейности“
Медицински факултет
Тракийски университет
Гр. Стара Загора, България
e-mail: stoykov70@abv.bg

Абстракт:

В статията се проследява динамиката в нивото на асертивността като личностно качество при студенти от специалност „Социални дейности“ в процеса на обучението им във висшето училище. Обръща се специално внимание на значението на асертивните умения на социалния работник като условие за повишаване на ефективността на процеса на интерперсоналната комуникация в социалната работа.

Ключови думи: асертивно поведение, социална работа, комуникация.

На съвременния етап от развитието на обществото ни, в това число и на социалната сфера, нарастват изискванията към младите професионалисти-социални работници, свързани с уменията им да създават и да поддържат подходящ психологически климат в колектива, а също така да осъществяват ефективна интерперсонална комуникация при интеракцията си с клиентите. Това е свързано до голяма степен с развитието на техните комуникативни умения, както и с различните черти и свойства на личността им, сред които с особена важност се откроява асертивността им, разглеждана като основа за осъществяването на конструктивни междуличностни взаимодействия.

Концепцията за асертивност води началото си от края на 50-те години на XX век в трудовете на А. Солтер в рамките на хуманистичната психология.

Асертивното поведение се разглежда като конструктивен начин за междуличностно взаимодействие за разлика от деструктивните подходи.

В психологията асертивността се разглежда като основно свойство на субекта, асоцииращо се с личностни качества като целеустременост, увереност в себе си, самостоятелност, независимост, инициативност, самоконтрол, емоционална стабилност, настойчивост, решителност, възискателност към себе си и към останалите, умение да се довежда започнатото до край. Тези черти, според И. Лебедева, съставят структурата на асертивността. Процеса на формирането на асертивността като личностна черта е опосредстван от това, доколко поведението на личността се определя от собствените и подбуди и наклонности и доколко-от налаганите и отвън. [4]

За В. Капони в структурата на асертивното поведение се включват следните съставни:

1. Лична отговорност за собственото поведение. По своята същност асертивността е философия на личната отговорност. Тоест става дума за това, че ние сме отговорни за собственото си поведение и нямаме право да обвиняваме другите хора за нашите реакции спрямо тяхното поведение.

2. Демонстрация на самоуважение и на уважение към другите хора.

3. Ефективно общуване. В този случай като главни се явяват следните три качества-честност, откритост и прямота в разговора, но не за сметка на емоционалното състояние на другия човек.

4. Демонстрация на увереност и на позитивна нагласа.

5. Умение за внимателно слушане и разбиране.

6. Преговори и достигане до работен компромис.

7. Търсене на опростени изходи от сложни ситуации. [2]

Според И. Суймър и В. Раманайах асертивното поведение може да се разглежда като „златна среда“ между агресивността и пасивността, като носи в себе си определени черти на едната и на другата. [7]

Е. Хохлова посочва следните личностни и поведенчески характеристики на асертивната личност:

-позитивна откритост, емоционална приобщеност, поведение в противовес на инертността, енергичност като израз на вътрешни сили, необходима за съзидателна активност, настойчивост като изразяване на собствена позиция;

-увереност в себе си като показател за ценностно отношение към себе си и към другите, социална смелост и инициативност в социалните контакти като проява на активност по посока на развитието и на познанието.

-временна ориентация на личността, свързана с познавателната дейност и предизвикана от ценността на познанието. [6]

На основата на своя клиничен опит А. Лазарус посочва четири важни класа поведение, които съдържателно обединява понятието „асертивно поведение“. Това е способност:

-Да казваш “Не“;

-Открито да се говори за собствените чувства и очаквания;

-Да се установяват контакти, да се започва и да се завършва беседа;

-Открито да се изразяват позитивните и негативните чувства. [3]

Асертивността като професионално-важно личностно качество играе особена роля в комплекса от общокултурни и професионални компетенции на студентите-бъдещи социални работници. Тя предполага те да са способни да:

-оценяват критично собствените си достоинства и недостатъци;

-да взаимодействат успешно с колегите и с клиентите си;

-да се стремят към собственото си развитие по посока на повишаване на квалификацията и професионалното майсторство;

.да намират решения в нестандартни ситуации и да носят отговорност за тях;

-да приемат спокойно критиките по свой адрес;

-да се справят с манипулациите;

Що се отнася до уменията за общуване на студентите-бъдещи социални работници и по-конкретно до усвояването на асертивни речеви навици от тяхна страна, то те следва да усвоят следните:

1. Конгруентност (съответствие между смисъла на речта и невербалното поведение)]
2. Емоционалност на речта, изразяваща се чрез открито изразяване на изпитваните чувства и емоции;
3. Способност за спонтанно изразяване на потребности и на желания;
4. Използване на „Аз“-формата при собствените изказвания;
5. Умение за конструктивно противопоставяне, изразяващо се в открито изразяване на собственото мнение без съобразяване с мнението, реакциите и оценките на обкръжаващите.

Необходимо е да се отбележи, че не във всички случаи асертивното общуване гарантира достигането на поставените пред него цели. Нерядко асертивното поведение може да бъде възприето като агресивно, особено от не особено уверени в себе си личности.

Всички посочени до тук характеристики на асертивното поведение и на асертивността като категория доказват необходимостта от формирането на асертивно поведение у студентите-бъдещи социални работници с оглед спецификата на тяхната бъдеща професионална дейност. Социалното взаимодействие „социален работник-клиент“ е процес, включващ от една страна обмен на материални и на духовни ценности, а от друга-мобилизиране на вътрешните сили на клиента. Характера и ефективността на това взаимодействие зависи до голяма степен не само от професионализма на социалния работник, но и от нравствените му качества и личностни черти, сред които попада и асертивността. Поради това считаме, че в рамките на образователния процес със студентите от специалност „Социални дейности“ следва у тях да бъде формирана асертивност **на основата на разбирането и приемането на другия.**

С цел установяване динамиката на нивото на асертивност при студентите от специалност „Социални дейности“ беше проведено експериментално изследване, включващо констатиращ и контролен етапи, в което се включиха 36 студенти, редовно и задочно обучение. Проследената динамика бе за период от две години. За изследване на асертивността се използва личностна скала за изследване на асертивността. Тя включва 38 айтема, от които 27 са значещи за изследваната психична характеристика и 11 са въпроси, предназначени за отклоняване вниманието на изследваните лица от предмета на изследване с цел предпазване от тенденциозно манипулиране на резултатите. Скалата за отговори е ординална – 3-степенна, със следните означения: 1 - „рядко”, 2 - „понякога”, 3 - „обикновено”.

Средната аритметична стойност на общия бал на скалата е 57,83, а стандартното отклонение – 6,236, т.е. резултати под 51,59 се приемат за ниски, а резултати над 64,07 – за високи нива на асертивност.

Средната аритметична стойност по фактор I - „Защитаване на личните и потребителски права” е 19,08, стандартното отклонение – 3,328, т.е. резултати под 15,75

означават високо ниво, а резултати над 22,41 – ниско ниво на способност за отстояване на собствените права.

Средната аритметична стойност по фактор II - „Увереност и инициативност” е 21,17, стандартното отклонение – 2,938, т.е. резултати под 18,23 се приемат за ниски, а резултати над 24,10 – за високи нива на увереност.

Средната аритметична стойност по бал по фактор III - „Изразяване на чувства и оценки” е 11,64, а стандартното отклонение е 2,052, т.е. резултати под 9,59 се приемат за ниски, а резултати над 13,69 – за високи нива на откритост при споделяне на собствените чувства и възгледи.[5]

Резултатите, отразяващи динамиката на асертивното поведение на студентите от специалност „Социални дейности“ имат следния вид:

Таблица 1

Динамика на асертивното поведение при студентите от специалност „Социални дейности“

Скала 1		Средно	Sig. (2-tailed)
Защитаване на личните и потребителски права	Констатиращ	17.4783	.073
	Контролен	19.2174	
Скала 2 Увереност и инициативност	Констатиращ	22.3478	.267
	Контролен	23.6957	
Скала 3 Изразяване на чувства и оценки	Констатиращ	12.2174	.511
	Контролен	12.5652	

По скала 1 „Защитаване на личните и потребителски права“ се наблюдава най-значимата динамика за периода между двата етапа на експерименталното проучване. Тази динамика е в негативен план, което ясно очертава необходимостта от включването в образователния процес на форми и методи, насочени към ускореното формиране на тази личностна черта, част от конструктивното асертивно поведение.

По скала 2 „Увереност и инициативност“ се наблюдава положителна динамика, макар и статистически незначима. Тези две личностни качества са особено важни за успешната професионална дейност на социалните работници в днешно време с оглед на усъвършенстващите се системи за социално подпомагане и за социално обслужване, както и променения социално-демографски профил на населението. Те също така са важна част и от

цялостния процес на взаимодействие между социалния работник и клиента, повишаваща ефективността му.

По скала 3 „Изразяване на чувства и оценки“ не се наблюдава статистически значима динамика между двата етапа на експерименталното изследване. Изразяването на чувства и оценки е важна част от помагачия процес в рамките на социалното взаимодействие „социален работник-клиент“. То допринася в значителна степен за по-доброто разбиране на социалния проблем, пред който е изправен клиента, повишава ефективността от интерперсоналната комуникация и не на последно място стимулира емпатията.

Според проведени изследвания на Р. Тенск и П. Робинс хората с по-високи показатели по скалата за асертивност са по-общителни, анализират своите проблеми, споделят ги, действат активно. За разлика от тези с по-ниски нива на асертивност те са по-малко склонни към раздразнителност, уединение или пасивно изтърпяване на неудобства. Асертивността се намира в статистически значима положителна взаимовръзка с такива механизми като психологическа адаптация към стреса и решаването на проблеми. [8]

Средната аритметична стойност на общия бал на скалата е в рамките на средното ниво на асертивност и не търпи статистически значимо различие за периода между двата етапа на експерименталното изследване. Това дава основание да се твърди, че е нужно включването в образователния процес на форми и методи, насочени към формирането на асертивно поведение при студентите от специалност „Социални дейности“. Те следва да се основават на следните принципи:

-Принцип за инициативност.

-Принцип за поощряване и подпомагане на личностната активност

-Принцип за толерантност.

Основните цели, които трябва да бъдат преследвани при целенасоченото формиране на асертивно поведение у студентите могат да се формулират по следния начин:

-Развитие на умения за открито изразяване на мислите и чувствата;

-По-добро запознаване с личностните права и тяхното осъзнаване;

-Усвояване на умения за използване на конструктивна критика и за адекватното и възприемане по свой адрес;

Д. Абдумаджидова разглежда формирането на асертивно поведение у студентите като, творчески, многоаспектен процес, преминаващ през следните етапи:

1. Личността следва да се вгледа в себе си и да осъзнае доколко собственото и поведение се определя от собствените и предпочитания и стимули и доколко от миналия и опит-отрицателен предишен опит, липса на недостатъчен положителен опит;

2. Формиране на стил на асертивно поведение. Основните цели за развитието на асертивното поведение се реализират на базата на определени социални ситуации, които се осъществяват в ролеви игри или в реални условия.

3. Овластяване на определен обем от психологически знания и от социални компетенции.[1]

В заключение следва да се подчертае, че съвременния социален работник трябва да бъде личност, способна да отстоява конструктивно интересите си, да изразява свободно собствените си мисли и чувства без да накърнява правата на другите. Формирането на такава личност включва в себе си и формирането на асертивно поведение у нея. Поради тази причина проблема за асертивното поведение на студентите-бъдещи социални работници ще придобива все по-актуални измерения.

Литература:

1. Абдумаджидова, Р. Взаимосвязь асертивности и моральных основ образа действий студентов. Проблемы современного образования. № 5, 2016. с.54.
2. Каппони, В. Сам себе психолог [Текст] / В. Каппони, Т. Новак. СПб., 1994. – 231 с.
3. Лазарус Р. Теория стресса и психофизиологические исследования. – В кн.: Эмоциональный стресс. – Л., Медицина, 1970.
4. Лебедева, И.В. Развитие асертивности и асертивного поведения личности – Бурятия, 2010
5. Пенева И., Г. Кидиков, К. Йорджев (2014). Адаптация на личностна скала за изследване на асертивността за ученици от горна училищна възраст. Годишник на Съюза на учените – Благоевград, Т. 8, с.36-49.
6. Хохлова Е. В. Конструктивная агрессивность в формировании навыков асертивного поведения студентов вуза: автореф. дис... канд. псих. наук. – Нижний Новгород, 2008. – 26 с.
7. Swimmer G.I., Ramanaiah N.V. Convergent and discriminant validity of selected assertiveness measures. Journal of Personality and Social Psychology, 1985. Vol. 49, pp. 243—249.
8. Tanck R. H., Robbins P. R. Assertiveness, locus of control and coping behaviors to diminish tension. Educational Gerontology, 2008. Vol. 34, pp. 503—519. по В.П. Шейнов, Асертивное поведение: преимущества и восприятие, Современная зарубежная психология. № 2 / 2014.